

Kutomateollisuuden murros 1940-luvun lopulla

Tekstiili- ja vaatetusteollisuus ja alan ammatillinen järjestäytyminen

Kutoma- ja vaatetusteollisuuden ammattiliitot yhtyivät vuonna 1970 tekstiili- ja vaatetustyöväen liitoksi, joka jäsenmäärältään on siitä lähtien ollut yksi SAK:n suurimmista. Siihen asti kutoma- eli tekstiiliteollisuuden ja vaatetusteollisuuden työntekijöiden sekä alan ammattiliittojen yhteistyö oli ollut satunnaista. Yhteistyöhön ei myöskään edeltäneen 70 toimintavuoden aikana suunnitelmallisesti hakeuduttu ennen kuin 1960-luvun alussa ammattiyhdistysliikkeen hajaantuessa.

Vuonna 1899 järjestäytyneet räätälit samoinkuin 1906 perustettu Suomen Ompelutyöntekijättärien liitto yhtyivät 1911 Suomen Vaatetustyöntekijäin Liitoksi. Suurlakon jälkeisen ammatillisen järjestäytymisen aallonharjalla, vuosi ennen Suomen Ammattijärjestön perustamista, syntyi 1906 myös Suomen Kutomateollisuustyöväen Liitto. Kotipaikakseen liitto valitsi Tampereen, 1800-luvun puolivälistä lähtien Suomen ja Skandinavian suurimman tekstiiliteollisuuskaupungin.

Kutoma- ja tekstiiliteollisuus on aina ollut pääomavaltaista, se on vaatinut suuria investointeja, suuria tehtaita, suuria koneita ja paljon työvoimaa sekä käyttövoimaksi vettä, höyryä ja myöhemmin sähköä. Alan teollisuus keskittyi Suomessa näistä syistä jokivarsille ja koskien äärelle mm. Tampereelle, Forssaan ja Littoisiin, mutta ennen kaikkea raaka-aineen tuonnin kannalta tärkeisiin Etelä-Suomen rannikkokaistan kaupunkeihin, Turkuun, Poriin ja Vaasaan. Tehtaat imivät työvoimansa ympäröivästä kaupungista ja maaseudusta ja pienelle paikkakunnalle perustettuna ne kasvattivat ympärilleen nopeasti teollisuusyhdistyskunnan.

Vaatetusteollisuus tai aikaisemmin pienet räätälintyöpajat ja ompelimot perustuvat puolestaan vanhaan käsityötaitoon. — Työpaikat olivat pieniä, muutaman työntekijän verstaita, kun kutomatehtaissa oli jo vuosisadan alussa satoja, jopa tuhansia työntekijöitä. Vaatetusteollisuusyrityksen perustaminen ei edellyttänyt suuria investointeja tai pääomia eikä suuria tehdaskomplekseja. Pienet vaatetusteollisuuden yritykset jakautuivatkin tasaisesti kaikkialle asutuskeskuksiin.

Yhteistä kutoma- ja vaatetusteollisuudelle oli vain työntekijöiden naisvaltaisuus. Lisäksi molemmat teollisuudenalat ovat itsenäisessä Suomessa olleet nimenomaan kotimarkkinateollisuutta aina 1960-luvun lopulle saakka. Työntekijämäärät ovat vaihdelleet suhdanteiden mukaisesti aiheuttaen kausityöttömyyttä. Vuosisadan alussa vaatetusteollisuus työllisti enemmän väkeä kuin kutomateollisuus, jonka valta-asema puolestaan kesti puoli vuosisataa. 1970-luvulla vaatetusteollisuudesta tuli myös vientiteollisuutta, ja sen työntekijämäärä ylitti selvästi 1950-luvulta lähtien taantuneen kutomateollisuuden.

Elinkeinorakenteeltaan maatalousvaltainen, agraarinen Suomi muuttui ”Teollisuus-Suomeksi” vasta 1950-luvulla. Kutoma- ja vaatetusteollisuuden tuotannon kasvu oli kuitenkin selvästi hitaampaa kuin muilla teollisuuden aloilla. Vaikka tuotanto absoluuttisesti kasvoikin sodanjälkeisinä vuosikymmeninä, sen BKT-erä supistui jatkuvasti; kutoma- ja vaatetusteollisuudesta muodostui taantuva teollisuudenala. Siirryttäessä 1940-luvun lopulta 1970-luvun lopulle kutoma- ja vaatetusteollisuuden BKT-erä koko teollisuuden tuotannosta kaventui kaudenneksestä 1/15:aan.

Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden ammattiliitoilla ei ollut teollisuudenalojen erilaisuuden takia yhteistyötä. Liitot kehittyivät myös eri suuntiin. Lapuanliikkeen ja suomalaisen yhteiskunnan oikeistolaistumisen aallon iskiessä pulavuosina ammattiyhdistysliikkeeseen Vaatetustyöläisten liitto lakkautettiin Suomen Ammattijärjestön mukana. Kutomatyöväen liitto puolestaan erosi keskusjärjestöstä vuonna 1929 ja oli seuraavana vuonna jo perustamassa uutta keskusjärjestöä, Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliittoa. Vaatetustyöläisten liiton johdossa ja jäsenkunnassa enemmistö oli työväenliikkeen va-

semmistoon lukeutuvilla, kun taas Kutomatyöväen liitto oli selvästi sosialidemokraattinen, joskin liitossa oli vahva vähemmistöryhmä, joka vielä 1930 keväällä yritti Ammattijärjestön alaisuuteen perustaa lähinnä kommunistien johtaman Kehruu- ja Kutomatyöväen Liiton. Tämä ”1930-luvun perintö” oli eräänä käyteaineena myös liittojen sodanjälkeisessä kehityksessä.¹

Poliittinen uudelleenorientaatio sodan jälkeen

Välirauhansopimuksen allekirjoittaminen Neuvostoliiton kanssa syksyllä 1944 merkitsi syvälleulottuvan poliittisen uudelleenorientaation alkua. Ulkopoliittikan uudeksi peruslinjaksi oli hyväksyttävä hyvien suhteiden luominen Neuvostoliittoon. Sodan tappiollinen lopputulos murskasi myös aikaisemman sisäpoliittisen rakennelman. Suomen Kommunistisen Puolueen julkinen toiminta alkoi uudelleen 15 vuoden maanalaisen toiminnan jälkeen. SKDL:n perustaminen merkitsi uuden vasemmistoryhmittymän syntymistä sosialidemokraattien vasemmalle puolelle. SKDL tarjosi sosialidemokraateille maaliskuun 1945 vaaleja varten vaaliliittoa, jonka sosialidemokraattien enemmistö kuitenkin hylkäsi.

Yleisesti uskottiin, että oli siirrytty uuteen ajanjaksoon, uuteen Suomeen, mutta kenelläkään ei ollut kovin selkeää kuvaa siitä, millainen tämä uusi ja aikaisempaa demokraattisempi, kansanvaltaisempi Suomi tulisi olemaan. Spekulaatiot, toiveet ja epäilykset antoivat kättä toisilleen.

Vapaiden vaalien järjestäminen maaliskuussa 1945 ja vaalitulokset — sodan vielä jatkuessa Keski-Euroopassa ja Aasiassa — osoittivat, että suomalaiset halusivat päästä irti sodan taakasta. Monet valitsivat uuden voiman, SKDL:n, jolla ei ollut sotapolitiikan painolastia harteillaan. Vasemmisto sai lähes 49 % äänistä ja vasemmiston sisällä voimasuhteet kääntyivät kansandemokraattien eduksi eräiden sosialidemokraattien loikattua eduskunnan suurimmaksi puolueeksi nouseen SKDL:n riveihin. Vaikka kahden työväenpuolueen välit vähitellen lämpenivätkin, ei läheisestä yhteistyöstä voinut puhua. Pi-

kemminkin rajanveto puolueiden kesken kävi vain selvemmäksi, kun sosialidemokraattinen puolue vuoden 1946 puoluekokouksen jälkeen kokosi rivejään ja kun puoluekokouksessa vasemmistoon lukeutunut oppositioryhmittymä 1947 lopullisesti palasi yhteiseen ruotuun.²

Maan politiikan painopiste siirtyi välittömästi sotaa seuranneina vuosina selvästi vasemmalle ja ”kolmen suuren”, kansandemokraattien, maalaisliiton ja sosialidemokraattien hallitusyhteistyö jätti varjoonsa muut puolueet. Oikeisto suhtautui tapahtuneeseen epäluuloisesti ja varauksellisesti. Sosialidemokraatit taas alkoivat tuntea yhä selvemmin olevansa uhattuja ”kotikentällään”, kun aikaisemmin yhteisenä tavoitteena ollut vasemmiston yhteistyö alkoi yhä selvemmin kääntyä kansandemokraattien ja sosialidemokraattien keskinäiseksi taisteluksi äänestäjistä ja vaikutusvallasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Valmistauduttaessa vuoden 1948 eduskuntavaaleihin oli koko hallitusyhteistyö kariutumassa, mutta yhtä lailla oli pohja putoamassa myös vasemmiston yhteistyöltä. Kansainvälisen tilanteen kärjistyminen kansandemokratioiden syntyessä itäiseen Keski-Eurooppaan, Marshall-apua koskeva spekulatio, sodan jälkeen yhteentaotun kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen orastava repeäminen sekä vallankaappausuhut täällä Suomessa kukin tahollaan sekä eristivät kansandemokraatteja aikaisemmista yhteistyökumppaneistaan että vahvistivat erityisesti porvarillisten puolueiden asemaa. Vuoden 1948 eduskuntavaaleista muodostui tässä suhteessa vedenjakaja, mutta ei niinkään vaalituloksensa kuin repivän vaalitaistelun takia. — Edellisenä keväänä SAK:n edustajakokousvaalien alla sosialidemokraattien julkistama ”jo riittää”-ohjelma, jossa sanouduttiin irti ”valhelupauksista, hinnankorotuksista ja pakkodemokratiasta” oli jo näyttänyt kääntävän taistelun työmiehen sielusta hetkellisesti sosialidemokraattien eduksi. — Vaalit ja vaalien jälkeinen sosialidemokraattien vähemmistöhallitus merkitsivät painopisteen siirtymistä asteittain oikealle, mutta samalla muutos pitkällä aikavälillä merkitsi sosialidemokraattien vaikutusmahdollisuuksien vähittäistä kaventumista porvarillisten puolueiden hyväksi.³

Kun selvitämme, miten ammatillisesti järjestäytyneet tekstiili- ja kutomateollisuuden työläiset, Kutomatyöväen liitto, etsi tietään näinä sodanjälkeisinä vuosina, oivallamme, että sen ratkaisuihin vaikuttivat osaltaan kaikki edellä siteeratut tekijät. Tehtyihin päätöksiin ja valintoihin vaikuttivat luonnollisesti arviot uuden poliittisen tilanteen tarjoamista mahdollisuuksista, sekä sodan aikana ja sodan jälkeen muodostuneet uudet voimasuhteet liiton sisällä. Voimakkaimpana ”realiteettina” taustalla oli kuitenkin itse kutomateollisuuden asema ja taloudellinen kehitys osana Suomen teollisuutta. Tapahtuneeseen vaikutti myös itse ammattiyhdistysliikkeen aseman voimistuminen yhteiskunnassa ja työmarkkinaosapuolena, mihin sisältyi osaltaan myös ammattiyhdistysliikkeen sisäisen riviteetin siemen.

Taloudellinen kehitys ja SAK 1940-luvun lopulla

Sodan jälkiselvittelyissä maan talouselämä joutui varsin vaikeiden ongelmien eteen. Demobilisaatio, teollisuustuotannon saattaminen jälleen rauhankannalle, siirtoväen asutus tai sotakorvaustuotannon käynnistäminen ei tapahtunut kivuttomasti. Talouselämässä tämä näkyi valtion säännöstelytoimenpiteinä ja ohjauksena joihin myös työmarkkinaosapuolten oli mukauduttava. Hintojen ja palkkojen kehitystä valvomaan oli sodan alussa perustettu erilliset ja myöhemmin yhdistetty hinta- ja palkkaneuvosto, jonka tehtävänä oli pitää inflaatiokehitys aisoissa. Sotavuodet olivat merkinneetkin teollisuudessa noin 20 %:n reaaliensoiden nousua. Hintoja ja palkkoja koskevalla säännöstelyllä tähdättiin vakauttamisen tehostamiseen, sillä korotuksia sai tehdä vain hinta- ja palkkaneuvoston luvalla. — Hintojen ja palkkojen säätely jatkuikin aina vuoteen 1956 saakka.

Palkat olivat talouselämän ja sotatuotannon kannalta elintärkeillä aloilla nousseet jo sotavuosina säännöstelystä huolimatta. Nousu jatkui vuonna 1944 osin syntyneen työvoimapolkkan seurauksena, mutta varsinaisesti ne riistäytyivät säännöstelijöiden hallinnasta välirauhansopimuksen jälkeen syk-

syllä 1944. — Kun säännöstelyohjeiden mukaan teollisuuden palkkojen olisi vuodesta 1939 syksyyn 1945 mentäessä pitänyt nousta vain 75 %, oli todellinen nousu eräillä aloilla lähes 2,5-kertainen. Maan hallitus antoi uuden palkkapäätöksen tammi-kuussa 1945, jolloin siirryttiin täyteen kompensatioon ja sovellettiin tarvittaessa kuoppakorotuksia. Tämä ei kuitenkaan poistanut palkankorotuspaineita, joita pyrittiin purkamaan ylimääräisellä 5 %:n korotuksellakin.

Poliittisessa kuohuntatilanteessa tämäkään ei auttanut eikä edes SAK:n vaatimusten mukaisesti kesäkuussa 1945 toteutettu indeksiautomaatin purkukaan. Tuolla palkkapäätöksellä paikkakunnat jaettiin aikaisemman käytännön mukaan neljään kalleusryhmään ja ammatit työn vaativuuden mukaan samoin neljään ryhmään. Perustuntipalkka, 19 markkaa, oli kaksinkertainen kesän 1944 palkkoihin verrattuna. Urakkapalkoilta piti päästä 30 % parempiin ansioihin kuin tuntipalkalla.⁴

Keväällä 1946 maksettiin kaikilla teollisuudenaloilla yleiskorotus ja hallituksen sekä etujärjestöjen yhteistoimin luotiin TEKO-ohjelma eli tuotannon ja elintason kohottamisohjelmana tunnettu vakauttamisohjelma, johon liittyi loppuvuodeksi 1946 säädetty linnarauha. Maan hallitus antoi uudet palkkaohjeet vuoden 1946 lopulla. Erityisesti säätelyohjeissa korostettiin hintojen ja palkkojen välistä riippuvuutta. Tämä säännöstely purkautui vuonna 1947 johtaen mm. elintarvikkeiden hintojen korotuksiin. Kun inflaatio oli lisäksi ensimmäisinä sodanjälkeisinä rauhanvuosina nostanut elinkustannukset yli kaksinkertaisiksi, aiheutui tästä yhteisvaikutuksena monia pitkäjänteisiä lakkoliikkeitä.

Näillä lakoilla oli myös poliittinen taustansa, sillä se sisäpoliittisen tilanteen jännittyminen ja ”kolmen suuren” hallitusyhteistyön rakoileminen ja osittain jopa yleiseurooppalaisen tilanteen kiristyminen heijastui nopeasti työmarkkinoille ja ilmeni erityisesti SAK:n sisäisenä taisteluna. Vuosien 1945 ja 1946 aikana palkkaliikkeet olivat voimistuneet, mutta vasta kesästä 1947 muodostui varsinainen lakkokesä. Lakkovyöry lähti liikkelle heinäkuussa Turusta. Kesän lakoilla oli siis sekä taloudellinen että poliittinen taustansa. Kun sodan aikana palkkaliikkeet olivat tarkkaan seuranneet kustannusten kehitystä

yrittäen säilyttää reaalianstiotason, ei hintojen hillitsemätön nousu voinut olla nostattamatta vastareaktiota työntekijäpuolella. Kommunistit ja kansandemokraatit pitivät lakkoja oikeutettuina, SAK:n sosialidemokraattinen johto sen sijaan sanoutui niistä irti. Lakoista tuli sosialidemokraattisen ammattiyhdistysliikkeen näkemyksen mukaan korpilakkoja samalla kun ne yhdistivät hajanaista SDP:ta.⁵

On sanottu, että SAK:n sosialidemokraattinen johto siirtyi myös radikaaleihin toimenpiteisiin pitääkseen liikehinnan kurissa. Joka tapauksessa SAK:n johto vaati syyskuussa 1947 täydellistä indeksisidonnaisuutta ja täyskompensaatiota sekä välitöntä 25 %:n palkkojen korotusta. Sopimus syntyi ilman taustalla välkkynyttä yleislakkoa tarjoten lapsilisäjärjestelmän käyttöönoton lisäksi markkamääräisen korotuksen sekä neljännesvuosittaisen palkantarkistuksen, jossa ylikompensaatiota sovellettiin siten, että 5 %:n elinkustannusten nousua vastasi 5,5 %:n palkkojen nousu.

Lakot jatkuivat osittain poliittisina seuraavana vuonna ns. Leino-lakkoina ja Arabian lakkoina ja vuonna 1949 jopa ”kapi-naksi” paisuneina Kemin lakkoina, joihin liittyi laajoja tukilakkoja. Lopulta SAK erotti lakkoilevat jäsenliittonsa ja lakkoilu päättyi sosialidemokraattien ja työnantajapuolen voitoksi.

Vuoden 1947 palkkasopimuksen mukaisesti korotettiin keväällä 1948 palkkoja kaksi kertaa, mutta hintasäännöstelyn vajavaisuus johti hintojen ja palkkojen kilpajuoksuun. — Toisaalta ajanjakso oli ylityöllisyyskautta ja palkkapäätöksiä pyrittiin myös kiertämään eli maksamaan palkkapäätöksiä parempia palkkoja. — STK ja SAK suunnittelivat palkkasäännöstelyyn liittyvien puutteiden takia koko järjestelmän purkamistakin, mutta tämä toteutui hetkellisesti vasta vuonna 1950. Vuodesta tuli todellinen lakkovuosi osittain presidentinvaalin ja sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen muodostamisen, mutta ennenkaikkea palkkasäännöstelyn purkamisen takia. Työmarkkinaosapuolten asenteiden lukkiutumisesta kertoo sekin, että neuvottelujen aikana annettiin kaksi yleislakkouhkausta, joissa päästiin kuitenkin SAK:n sosialidemokraattisen enemmistön tuella neuvotteluratkaisuihin. Toukokuussa solmittiin

pääministerin nimeä kantava F-sopimus (Fagerholm), joka oli lähempänä SAK:n kuin STK:n linjaa.

F-sopimuksella sovellettiin edelleenkin indeksisidonnaisuutta, mutta ylikompensaatiosta luovuttiin. SAK:n jäsenäänestyksessä sopimus oli kuitenkin hyväksytty varsin niukalla enemmistöllä ja sen tulkinta johti uuteen liikehdintään ja lopulta syksyllä vuoden kolmanteen yleislakkouhkaukseen, joka laukesi ns. A-sopimukseen (Aura). SAK:n voitto oli kuitenkin lyhytaikainen, sillä talouselämän vaikeuksien takia maan hallitus marraskuussa 1950 kiristi jälleen jo höllennettyä säännöstelyä ”jäädättämällä” palkat. Työllisyystilanne säilyi kuitenkin hyvänä erityisesti vientiteollisuuden hyvien suhdanteiden ansiosta.

Ammattiyhdistysliike pyrki säilyttämään edes reaaliansiota, mutta vaatimukset toteutuivat vasta, kun sosialidemokraattien ja maalaisliiton punamultahallitus muodostettiin tammikuussa 1951. Tämän jälkeen sovittiin, että palkannauttijoille maksetaan täyskompensaiva indeksikorotus.

SAK korosti 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa kantavansa osavastuuta talouden elpymisestä, minkä takia se ilmoitti suhteuttavansa vaatimuksensa maan taloudelliseen kantokykyyn. Taloudellinen kasvu oli varsin nopeaa erityisesti vientiteollisuudessa, jonka tuottavuuden ja kilpailukyvyn kasvu oli talouspolitiikan keskeisiä tavoitteita. Vakauttaminen, talouselämän tervehdyttäminen ja inflaation pysähdyttäminen olivat etu myös työväestölle, mutta vakauttamisen kustannuksia ja hoitoa ei pitänyt sälyttää yksin tavallisen palkannauttijan kannettavaksi. Vuoden 1951 loppuun mennessä ”täyskompensaatio” ei kaikilla aloilla ollut toteutunut, ja monet ratkaisut siirtyivät seuraavalle vuodelle. Ensimmäisen kerran Suomi oli myös voinut todeta, että kansainvälisestä kriisistä oli jotakin hyötyä, sillä suurvaltojen välejä kiristänyt Korean sota oli ratkaisevana tekijänä vaikuttamassa maamme ulkomaankaupan kasvuun ja laajentumiseen.⁶

Kutomateollisuuden palkkakehitys ja palkkaliikkeet

Miesten ja naisten palkkakehitys ei sotavuosina ollut johtanut olennaiseen suhteiden muutokseen. Naisten palkkakehitys oli ollut sotavuosina työvoiman rakenteen muutoksien takia kuitenkin nopeampaa kuin miehillä; sukupuolten välisten palkkaerojen juopa oli kuroutunut hivenen kapeammaksi. Kun vuonna 1938 tekstiiliteollisuuden naisten palkat olivat olleet 35—40 % pienempiä kuin miesten palkat, oli ero muilla teollisuudenaloilla lähes poikkeuksetta yli 45 %.

Tämän suhteen sota muutti pysyvästi ja lopullisesti. 1940-luvun loppupuolella tekstiiliteollisuuden naisten palkkataso oli vain 18—24 % alempi kuin miehillä. Siirryttäessä 1950-luvulle palkkaerot tosin alkoivat hitaasti kasvaa. Pienimmillään erot olivat villatehtaissa. Tosin myös muilla aloilla sukupuolesta johtuneet palkkaerot olivat kaventuneet. Naisvaltaisilla aloilla palkkakehitys laahasi kuitenkin jäljessä ja tekstiiliteollisuuden palkat kohosivat sodan jälkivuosina hitaammin kuin muilla teollisuudenaloilla. Työnantaja katsoi, että naisten tekstiiliteollisuudessa tekemä työ ei edellyttänyt korkeaa ammattitaitoa, ja ryhmitteli työtehtävät ja palkkauksen sen mukaisesti. Kun palkkahaitaria ei haluttu levittää kohtuuttomasti, hidastui myös tekstiilin miesten palkkakehitys. Mm. tämän takia tekstiilin naisten palkat olivat koko ajan selvästi naisten keskimääräisen tuntipalkan alapuolella. Vuosikymmenen loppupuolella trikooteollisuus, jota tuolloin pidettiin vaate- ja tekstiiliteollisuutena, maksoi kutomateollisuuden parhaat palkat, lähes naisten keskituntiansioihin yltävät. Seuraavina olivat selvästi keskituntiansioiden alapuolelle sijoittuvina villa- ja puuvillatehtaat suhdanteiden mukaan vaihdellen. Peränpitäjäksi jäi sotavuosien nousustaan huolimatta pellavateollisuus, joka tosin paransi asemiaan siirryttäessä 1950-luvulle jättäen jälkeensä puuvillateollisuuden.

Villatehtaat maksoivat naisille kutomateollisuuden parhaat palkat, miesten puolella taas pellavatehtaat. Kuvaavaa palkkakehitykselle on, että sodanjälkeisinä vuosina villa- ja puuvillatehtaat maksoivat miehille teollisuuden alimmat tuntipalkat,

ja naisten osalta sama ilmiö toistui pellava- ja puuvillatehtais-
sa lähes yhtä usein.⁷

Kutomateollisuuden palkkaliikkeet noudattivat yleistä lin-
jaa. Vuoden 1945 aikana käynnistettiin kolme valtakunnallista
palkkaliikettä. Ensimmäinen markkalinjainen vaatimus (6 mk
miehille, 4 mk naisille) tuotti 25 % palkankorotuksen kaikille,
mutta liitto halusi tämän lisäksi vielä 6 markan korotuksen.
Samanaikaisesti valtiovalta kuitenkin antoi oman palkkapää-
töksensä 5 mk:n yleiskorotuksesta. Kutomateollisuuden työn-
antajaliitto yhdisti tulkinnassaan palkkaratkaisut ja yksimieli-
syyteen päästiin vasta joukkotyöriitojen välitysmiehen ehdo-
tusten perusteella.

Pitkälläkin aikavälillä merkittävin oli kuitenkin valtioneu-
voston 19.6.1945 antaman palkkasäännöstelypäätöksen ”jälki-
hoito” eli uuden ammattiryhmittelyn laatiminen työn vaati-
vuuden mukaan sekä ohjepalkkojen määrittäminen. Tehtävä
oli tekstiiliteollisuudessakin varsin vaativa ja liiton johto käyt-
tikin tamperelaisten osastojen asiantuntemusta hyväkseen.
Työnantajapuoli pyrki luokittelemaan tekstiiliteollisuuden työt
vaihtetyöksi tai työksi, jota voitiin tehdä pienemmällä ammatti-
taidolla kuin mitä työntekijät olivat esittäneet. Kun työntekijä-
puoli vielä pyrki korjaamaan tekstiiliteollisuuden jälkeenjää-
neisyyttä ammattiryhmittelyllä samanaikaisesti kuin työnan-
tajapuoli pyrki säilyttämään haluamansa eron miesten ja nais-
ten palkkauksessa pyrkimällä alentamaan naisten palkkoja,
olivat osapuolet varsin kaukana toisistaan. Lopullinen palkka-
sopimus solmittiinkin vasta marraskuussa 1945, joskin koro-
tukset maksettiin taannehtivasti. Sopimuksen soveltaminen
vaati lisäksi monia tehdaskohtaisia sovellusneuvotteluja, joita
pyrittiin vauhdittamaan mm. istumalakoilla.

Kutomateollisuuden työ oli 80-prosenttisesti urakkatyötä,
mutta vuonna 1946 pyrittiin erityisesti parantamaan aikapal-
kalla työskentelevien asemaa. Neuvottelut johtivat kuitenkin
tulokseen vasta linnarauhapäätösten yhteydessä. Toinen tär-
keä parannus oli vuorotyölisien käyttöönotto vuoden 1947
alusta. Lisäksi laitosten palkkausta pyrittiin kehittämään,
osa laitosten miehistä siirtyi jopa Metalliliiton jäseneksi, mutta tä-
tä kautta asiaa ei voitu viedä eteenpäin.

Vuonna 1947 tekstiiliteollisuuden työntekijät pyrkivät edistämään myös miesten ja naisten samanpalkkaisuutta aikapalkkoissa. Itse palkkaliikkeet olivat valtioneuvoston periaatepäätösten ja palkkaneuvoston varsinaisten palkkapäätösten soveltamisneuvotteluja. Edelleenkin pitkällisiä neuvotteluja vaativat — kuten muillakin teollisuudenaloilla — ns. apuosastojen sekä versta- ja laitosmiesten palkkaratkaisut. Vaikeinta oli kuitenkin päästä ratkaisuun urakkapalkkoissa ja tulkintaerot johtivat mm. Turussa Alfaan tehtaalta pitkälliseen lakkoonkin ilman SAK:n työvaliokunnan lupaa. Lopullinen palkkaneuvoston vahvistama sopimus olikin tekstiiliteollisuudessa hiukan muuta teollisuutta edullisempi ja sai työnantajapuolen pitämään sitä jopa tuotannolle ylivoimaisena. Työnantajan pettymys ja vastahakoisuus ilmeni myös seuraavan työehtosopimuksen neuvotteluissa, jotka junnasivat niin hitaasti, että edellisen sopimuksen kesto oli pidennettävä, jotta ei olisi jouduttu sopimuksettomaan tilaan.⁸

Talospoliittiset erimielisyydet SAK:n johdon ja Kutomatyöväen liiton kesken sekä tekstiiliteollisuuden asema matalapalkka-alana aiheuttivat sen, että sekä SAK:n että työnantajapuolen oli vaikea ymmärtää tai hyväksyä Kutomatyöväen liiton usein kohtuuttomiksi tai epärealistisiksi leimattuja palkka- ja työehtoja koskevia vaatimuksia. Selvimmin tämä ilmeni 1950-luvun alussa, jolloin tekstiilituotannon kasvu taantui ja kääntyi useimmilla kutomateollisuuden aloilla pariksi vuodeksi selvään laskuun.

Työehtosopimuskäytäntö oli yleistynyt nopeasti tekstiiliteollisuudessa, vaikka 1920-luvulla Kutomateollisuuden työnantajaliitto oli ollut järjestelmän tiukimpia vastustajia ja oli jopa sen takia jäänyt sovittelvampaa tulkintaa kannattavan STK:n ulkopuolelle. Työnantajapuoli ilmoitti neuvottelujen käynnistyessä 1945, ettei se enää vastustanut koko alan kattavan työehtosopimuksen solmimista. Vuonna 1945 solmittiin ensimmäinen sopimus, joskin kirjallisen sopimuksen allekirjoittaminen tapahtui vasta vuoden 1946 lopulla. Molemmat osapuolet odottivat työehtosopimukselta paljon ja sillä oli huomattava merkitys alan työehtojen ja palkkojen kehitykselle. Olot työpajoilla eivät kuitenkaan työehtosopimuksen myötä vakiintuneet

— tämä ilmiö ei koskenut ainoastaan tekstiiliteollisuutta, vaan myös muita aloja. Työehtosopimus oli uusi tapa säännellä työnantaja- ja työntekijäpuolen suhteita. Jälkimmäisen oli joskus vaikea muistaa ajaessaan oikeaksi katsomiaan vaatimuksia, mihin työehtosopimuksen allekirjoituksen yhteydessä oli sitouduttu.⁹

Tekstiiliteollisuuden kehitys 1940-luvulla

Sotavuosina kaikkien keskeisten tekstiiliteollisuuden haarojen tuotanto oli laskenut. Vaikeimpia sotavuosia olivat olleet 1941 ja 1942. Jo 1943 tuotanto kääntyi selvään nousuun; tekstiiliteollisuus oli sopeutunut sotatilaan ja tuontiraaka-aineidenkin osalta saatiin vähitellen uudet kanavat auki. Eniten ulkomaankaupan vaikeuksista kärsi tietysti puuvillateollisuus.¹⁰

Kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvon muutokset (%) vuosina 1943—1952 verrattuna vuoden 1938 tuotantoon

Vuosi	Kutoma- ja vaatetus-teollisuus	Kutoma-teollisuus	Villa-tehtaat	Puuvilla-tehtaat	Pellava-tehtaat	Silkki- ja puuvilla-kutomot
1943	—34.9	—35.7	—31.5	—54.3	23.3	—18.5
1945	—31.8	—27.1	—27.3	—47.7	15.9	—80.1
1947	—21.5	—15.3	— 2.6	—43.9	—18.0	—45.3
1949	39.1	40.9	74.7	— 9.2	3.1	50.8
1951	68.7	71.8	115.3	12.1	23.2	75.6
1952	61.1	54.1	67.2	21.1	14.2	44.9

Huom. Muutokset laskettu vuoden 1985 rahaksi muutetuista määristä.

Kun 1943 kutomateollisuuden tuotanto oli vuoden 1938 tuotantoon verrattuna pienentynyt kolmanneksella, oli puuvilla-tehtaiden tuotanto pudonnut yli 50 %:lla ja pienten silkki- ja puuvilla kutomoiden tuotanto viidennekseen. Sodan päättyessä vain pellavatehtaiden tuotanto oli suurempi kuin viimeisenä rauhanvuonna, mutta sen raaka-aine saatiinkin kotimaasta.

Vuosi 1945 oli kutomateollisuuden ”nollakasvun” vuosi, sillä muuttunut poliittinen tilanne pakotti jälleen etsimään uusia raaka-ainemarkkinoita. Vuoden 1946 kasvu — keskimäärin 14 % — taittui jälleen 1947, mutta seuraavina vuosina kasvu oli vakaata. Ylipäänsä kaikki, mitä tekstiiliteollisuus kykeni tuottamaan, meni sodan ja säännöstelyn seurauksena syntyneen vajauksen peittämiseen. — Vuonna 1950 eli tarkastelu-kauden huippuvuonna kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvo oli jo yli 70 % suurempi kuin vuonna 1938. Parhaiten olivat ehkä selviytyneet perinteiset villatehtaat, joiden osuus tuotannon bruttoarvosta oli puolet koko tekstiiliteollisuudesta. Vuoden 1938 taso tuotannossa saavutettiin kaikilla kutomateollisuuden alueilla viimeistään vuoden 1948 aikana.¹¹

Kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvon muutokset (%) edelliseen vuoteen verrattuna vuosina 1939—1952

Vuosi	Kutoma- ja vaatetus-teollisuus	Kutoma-teollisuus	Villa-tehtaat	Puuvilla-tehtaat	Pellava-tehtaat	Silkki- ja puuvilla-kutomot
1939	— 8.9	— 1.8	— 7.6	2.1	— 9.6	5.4
1940	— 8.7	— 4.2	5.2	—13.0	33.4	—17.7
1941	—17.0	—28.0	—16.3	—41.5	—44.1	12.5
1942	—22.8	—32.6	—38.3	—37.1	11.0	—25.0
1943	22.1	41.2	36.6	40.0	64.7	11.4
1944	4.3	16.9	11.7	8.4	15.7	—16.0
1945	0.4	— 3.1	— 5.1	5.6	—18.7	—70.9
1946	11.3	14.0	9.7	8.5	— 6.2	238.8
1947	3.4	1.9	22.2	— 1.0	—24.6	—18.9
1948	37.0	32.7	33.8	41.6	3.7	64.0
1949	29.3	25.4	34.1	14.3	21.2	68.2
1950	23.2	22.4	33.2	9.1	11.9	26.6
1951	— 1.5	— 0.4	— 7.5	13.1	6.9	— 8.0
1952	— 4.5	—10.3	—22.3	8.0	— 7.3	—17.5

Huom. Muutokset laskettu vuoden 1985 rahaksi muutetuista määristä.

Vielä vuodet 1945 ja 1946 olivat tekstiiliteollisuudessa olleet ylimenovaihetta sodanaikaisesta tuotannosta rauhankauteen. Vajaiden työviikkojen tekeminen esim. silkki- ja trikooteollisuudessa johtui ensisijassa raaka-aineiden, kuten lankojen puutteesta, ja myöhemmin 1946 pullonkaula aiheutui koneiden varaosien puutteesta. Raaka-aineen, mm. puuvillan tuonin vaikeudet heijastuivat suoraan alan työllisyyteen. Kankaat, langat ja niiden raaka-aineet olivat säännöstelynalaisia toukokuuhun 1949 saakka. Yksityisen kulutuksen säännöstely oli sekä sosiaali- että talouspoliittinen keino ohjata ja hillitä kulutusta. Tuontiraaka-aineiden ja esim. valmiiden kankaiden osalta sovellettiin tiukkaa lupa- ja lisenssimenettelyä, jonka tavoitteena oli mm. ulkomaankaupan tasapainottaminen. Kun sekä tekstiili- että vaatetusteollisuus olivat kotimarkkinateollisuutta, otettiin lisenssipäätöksissä huomioon ensisijaisesti vain kotimaisen kulutuksen tyydyttäminen. Tämän seurauksena tehtaat joskus jopa seisoivat raaka-aineen puutteen takia, kun lupien puuttuessa satamavarastossa olevaa villaa ja puuvillaa ei voitu ottaa käyttöön.

Vaikka raaka-ainepula saattoi vaikeuttaakin tuotantoa, valitsi tekstiiliteollisuudessa jo 1947 täystyöllisyys. Sotavuosina n. 1/3 tekstiiliteollisuuden työntekijöistä oli joutunut siirtymään muille teollisuudenaloille. Sodanjälkeisinä vuosina tämä ”vaje” korjattiin välittömästi ja tuotanto sekä työntekijämäärät kasvoivat nopeasti. Voimakkainta oli kasvu aloilla, joita tuotannonsupistukset sotavuosina olivat kohdanneet armottomimmin. Niinpä villa- ja puuvillatehtaiden työntekijämäärä nousi neljässä vuodessa 1945—48 yhteensä 50—60 %, ja kahtena ensimmäisenä rauhanvuonna siirtyi tekstiiliteollisuuteen 4000 uutta työntekijää, eli työntekijämäärä kasvoi neljänneksellä.

Tekstiiliteollisuuden tärkeimpien alojen työntekijämäärän kehitys vuosina 1934—1952

	1934	1938	1940	1942	1944	1946	1948	1950	1952
pellavanpuhdistus- laitokset	53	44	33	27	35	103	59	26	20
tekovilla- tehtaat	48	142	166	125	123	116	14	—	—
villa- tehtaat	6021	7202	6293	5134	5463	6739	8166	10086	9457
puuvilla- tehtaat	8840	10107	9770	5104	4844	7237	7851	9047	9654
pellava- tehtaat	1021	1280	1501	1094	1250	1017	996	1066	1039
silkki-, puuvilla- ja villakutomot	96	933	848	934	826	776	797	1486	1513
nauhakutomot ja nyöripunomot	384	533	640	487	565	570	629	788	744
matto- ja nukka- kangaskutomot	161	183	111	173	183	175	248	273	259
tekokuitu- tehtaat		68*	357	934	1223	1030	1077
kehruu- ja kutoma- teollisuus	16624	20492	19362	13078	13646	17667	19983	23800	23763

* tekosilkkitehdas

Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä teollisuuden eri toimialojen tuottavuuden kasvun erot ovat supistuneet varsin merkityksettömiksi. Kun mm. tekstiiliteollisuuden tuottavuus kasvoi sotienvälisenä aikana hitaasti, tämä kiihdytti kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen alalla tapahtuneita rakennemuutoksia. Tuottavuuden kasvuun ajoi ennenkaikkea kansainvälisen kilpailun kiristyminen sekä mm. kulutustason nousu ja tuotannon pääomavaltaistuminen. Eräänä seurauksena tästä kehityksestä on ollut mm. teollisen käsityön toimipaikkojen huomattava vähentyminen.¹²

Sodan jälkeen tekstiiliteollisuus pyrki tehostamaan tuotantonsa ja nostamaan työn tuottavuutta. Pääomia konekannan uusimiseen ei kuitenkaan ollut. Erityisesti kehräämöissä ja kutoimoissa nostettiin koneiden tehoa, tehtiin pieniä teknisiä parannuksia ja työntekijät joutuivat hoitamaan aikaisempaa use-

ampia koneita. Tuotannon rationalisointi oli alkanut jo 1930-luvun lopulla, mutta tämä ”järkiperäistäminen” ja ”työn voimaperäistäminen” — kuten silloin sanottiin — toteutui toden teolla vasta sodan jälkeen olojen vakaannuttua. Toistuvilla työaikatutkimuksilla pyrittiin yksikkökohtaisten palkkakustannusten alentamiseen. Kun työntekijäpuoli ymmärrettävästi ei halunnut tinkiä ansiotasostaan eikä kiristää työtahtia ilman reaalisia korvauksia, syntyi toistuvia konflikteja. Työntekijät käyttivät vaatimustensa tukena spontaaneja lyhytaikaisia istumalakkoja, jotka järjestäytymisasteen noustua olivat hyvin tehokkaita. Liiton johto sai näistä lakoista usein tiedon vasta jälkikäteen. Lakot vaikeuttivat työehtosopimuskäytännön laajentamista ja lakkojen poliittisista tarkoituspelistä on kiistelty. SAK:n sosialidemokraattisen johdon tulkinnan mukaan — ja työrauhavelvoitteen huomioonottaen — lakot olivat tietysti korpilakkoja.

Koko tekstiiliteollisuuden tuotannon kasvu oli 1940-luvun viimeiset vuodet ollut tasaista; bruttoarvo lisääntyi vuosittain keskimäärin neljänneksellä. Vuodet 1951 ja 1952 osoittivat kuitenkin, että vientiteollisuuden ”boomi” ei heijastunut kotimarkkinateollisuuteen. Vuonna 1950 kutomateollisuuden tuotanto pysähtyi ja seuraavana vuonna se väheni 10 %. Vaikeimmin kriisi kohteli villatehtaita, joiden tuotanto putosi kahdessa vuodessa kolmanneksella, sekä silkki- ja puuvillakutomaita, joiden tuotanto kaventui viidenneksellä. — Hetkellinen stagnaatio osoitti selvästi, kuinka sidoksissa kutomateollisuus oli tuontiraaka-aineittensa saatavuuteen ja kuinka voimakkaasti maailmanmarkkinahintojen muutokset vaikuttivat tuotantoon. Samalla se osoitti, että kotimarkkinateollisuus, jonka taloudellinen merkitys ja työllistävä vaikutus oli vähäisempi kuin tärkeämpien teollisuudenalojen, erityisesti vientiteollisuuden, joutui sopeutumaan näitä tukevaan talouspolitiikkaan. Huoli kutomateollisuuden tuotannon turvaamisesta heräsi varsin hitaasti. Koko episodina voidaan pitää myös pahaenteisenä alkusoihtona sille rakennemuutokselle, jonka kouriin kutomateollisuus joutui 1950-luvun lopulla ja uudelleen 1960-luvulla. Tapahtumat osoittivat myös pienten ammattiliittojen voimattomuuden globaalien muutosten edessä.¹³

Vuoden 1945 liittokokous

Kutomatyöväen liitto oli ensimmäisiä, jotka sodan jälkeen järjestivät liittokokouksensa ja sotavuosien paineet purkautuivat tässä vuoden 1945 liittokokouksessa. Muutospaineet tulivat liiton vanhoista osastoista, sillä edustajakokouksessa eivät olleet mukana uudet, vastaperustetut osastot. Opposition voimakkuus yllätti täysin sotavuodet johdossa olleen liittohallinnon. Monissa osastoissa oli johtoon noussut ”vasemmistolaisia”, kansandemokraattisia ammattiyhdistysaktiiveja. Liitossa oli aina ollut varsin voimakas vähemmistöryhmä, ja heitä valittiin nyt runsaasti edustajakokoukseen. Näin liittoa johtaneet sosiaalidemokraatit saivat vastaansa lähinnä kansandemokraateista koostuvan oppositioryhmän, jolla oli edustajakokouksessa enemmistö äänin 44—19.

Sääntömääräisiin asioihin kuuluvien sodanaikaisten vuosikertomusten käsittelyn yhteydessä edustajakokous paheksui erityisesti sitä, että liitto niin totaalisesti oli SAK:n vanavedessä asettunut tukemaan sotapolitiikkaa ja Saksan fasismia. Kriittikin kohteeksi joutui myös liiton sodanaikainen kielteinen suhtautuminen kommunisteihin ja epäiltiin, että liiton johto olisi myötävaikuttanut siihen, että eräät liiton jäsenet mm. Turussa ja Tampereella olivat joutuneet Etsivän Keskuspoliisin kuulusteluihin ja myöhemmin jatkosodan aikana ”turvasäilöön”. Turhaan liiton sodanaikainen johto, ml. liiton sihteerinä toiminut Emil Huunonen, josta 1943 oli tullut SAK:n sihteeri, yrittivät puolustella sodanaikaisia ja tosiasiallisesti pakkotilassa tehtyjä ratkaisuja. Lopulta vain vuoden 1941 osalta vanha liittohallinto sai huomautuksen.

Käydyn keskustelun eräänä tavoitteena oli enemmistöksi nousseiden kansandemokraattien osalta ollut tietysti osoittaa liiton johdon yksipuolisuus sodanaikaisissa toimissaan ja luoda näin myönteistä ilmapiiriä tuleville henkilövaihdoksille. — Käsiteltäessä liittohallinnon suunnitelmia alkavalle toimikaudelle, mm. työehtosopimusten solmimiseksi ja kansainvälisten suhteiden avaamiseksi nimenomaan Neuvostoliittoon, hyväksyttiin aikaisemman liittohallinnon suunnitelmat sellaise-

naan. Tuossa vaiheessa alustavia neuvotteluja Kutomateollisuuden työnantajaliiton kanssa oli jo käyty ja liitto oli hankkinut mallisopimuksia sekä kotimaasta että Ruotsista. Vaikka 40-tuntinen työviikko kuului myös käsiteltäviin asioihin, käsiteltiin sitä koskeva päätöslauselma varsin innottomasti vallitsevan täystyöllisyyden takia. Työviikon lyhentämistä pidettiinkin tuolloin lähinnä teoreettisena tulevaisuuden kysymyksenä. — Toisaalta myös liiton vasemmisto oli vuoden 1945 alusta ollut mukana laatimassa uutta toimintasuunnitelmaa, joten sen periaatteellinen arvostelu oli tarpeetonta.

Liiton henkilövalinnat toteutettiin liittokokouksen voima-suhteiden mukaisesti puoluerajaa myöten. Liiton uudeksi sihteeriksi valittiin 44 äänellä vuoden alusta järjestäjänä toiminut kansandemokraatteihin lukeutuva Vieno Ahonen. Vuosikymmenen liittohallinnon jäsenenä ja kaksi vuotta liiton sihteerinä toiminut sosialidemokraatti Reino Kolinen sai väistyä. Puheenjohtajavaaliin sosialidemokraatit olivat valmiit vasta neuvottelutauon jälkeen, mutta heidän asemansa ja kannatuksensa edustajakokouksessa oli niin heikko, etteivät he SDP:n ja SKP:n periaatesopimuksesta huolimatta voineet odottaa liitossa näkyvää toimitsijapaikkaa. Ensimmäiseksi päätoimiseksi puheenjohtajaksi valittiin Martti Salminen 42 äänellä vastaehdokkaaksi asettuneen Reino Kolisen saadessa 21 ääntä. Liittohallinnon jäsenten vaaliin sosialidemokraatit eivät enää osallistuneet, vaan marssivat ulos kokoussalista; enemmistö valitsi tämän jälkeen liiton johtoon ”puhtaan listan”.

Edustajakokous toukokuussa 1945 oli näin päättynyt sosialidemokraattien musertavaan tappioon. SAK:n työvaliokunta edellytti kuitenkin SDP:n ja SKDL:n ammattiyhdistysjaostojen yhteisesti omaksuman kannan mukaisesti, että molemmat poliittiset ryhmät osallistuvat liiton hallintoon. Kansandemokraatit tekivätkin yhteistyötarjouksen kesäkuun alussa, kun järjestettiin vanhan ja uuden liittohallinnon yhteinen kokous, jossa mukana olivat myös SAK:n sihteerit E. Huunonen ja V. Tattari. Kiista ratkesi siten, että kaikkiaan viisi liittohallinnon jäsentä erosi jättäen paikat sosialidemokraattien täytettäväksi liiton sääntöjen mahdollistamalla tavalla. Kesäkuun lopulla liiton tamperelaiset osastot valitsivat eronneiden tilalle liiton

johtoon uudet — sosialidemokraatteja edustavat — jäsenet alkavaksi kolmivuotiskaudeksi. Jonkinlainen tasapainotila oli näin saavutettu Kutomatyöväen liitossa, joskin sosialidemokraatit olivat edelleen vähemmistönä. Lisäksi liiton toiminnan kannalta tärkeimmät ”postit”, puheenjohtajan ja sihteerin tehtävät, olivat joutuneet kansandemokraattien haltuun.

On sanottu, että Kutomatyöväen liiton edustajakokous sekä koko ammattiyhdistysliikkeen kannalta vielä merkittävämmän Metallityöväen liiton edustajakokous keväällä 1945 olivat sosialidemokraateille varottavia esimerkkejä heidän uhanalaisesta asemastaan ammattiyhdistysliikkeen johdossa, kun sotavuosi-
na kertyneet paineet pyrkivät purkautumaan. Tapahtunut pakotti heitä kokoamaan rivejään ja varustautumaan aikaisempaa paremmin uusiin liittokokouksiin sekä mm. vuodeksi 1946 suunniteltuun SAK:n edustajakokoukseen.¹⁴

Intomielisen toiminnan vuodet 1940-luvulla

Sodan päättyminen merkitsi monien Kutomatyöväen liiton toimintaa sitoneiden kahleiden kirpoamista. Olojen ankeutta pyrittiin korvaamaan intomielisellä ja määrätietoisella toiminnalla, jota sota-ajan rajoitukset eivät enää vaikeuttaneet. Tämä näkyi mm. liiton jäsenkehityksessä. Liiton valistustyö ja ammattiyhdistysliikkeen kasvun ”imu” kolminkertaistivat jäsenmäärän 1945.

Tekstiiliteollisuuden työpaikat ja työntekijät sekä Kutomatyöväen liiton jäsenet ja osastot vuosina 1942—1952

VUOSI	KEHRUU- JA KUTOMATEOLLISUUS		KUTOMATYÖVÄEN LIITTO	
	Työ- paikkoja yhteensä	Työn- tekijöitä yhteensä	Jäseniä yhteensä	Osastoja yhteensä
1942	70	13078	3563	26
1943	73	12967	3363	26
1944	73	13646	4238	27
1945	77	16018	13261	44
1946	78	17667	13622	48
1947	81	19108	15031	47
1948	85	19983	13656	51
1949	88	22040	12325	51
1950	88	23800	13571	52
1951	82	24546	13076	52
1952	86	20763	9893*	52

* Vuonna 1952 perustettiin kutomatyöläisten uudeksi edunvalvojaksi Kutoma- ja Neuletyöväen liitto, jonka jäsenmäärä vuoden lopussa oli jo 4473 ja osastoja yhteensä 20. Jäsenet uuteen liittoon tulivat Kutomatyöväen liitosta.

Järjestäytymiseen vaikutti erityisesti vuoden 1945 liittokouksen jälkeen tietysti myös liiton sisäinen poliittinen kamppailu enemmistöaseman saavuttamisesta. — Kun järjestäytymisaste 1930-luvulla ja sotavuosina oli vaihdellut kutomateollisuudessa 20—25 %:n välillä, päästiin sodanjälkeisinä vuosina 50—70 %:n järjestäytymislukuihin. Kun 1947 järjestettiin — jäsenmäärän kasvun taituttua — jäsenhankintakilpailu, päästiin monilla suurillakin työpaikoilla yli 90-prosenttiseen järjestäytymiseen. Jäsenmäärän kasvuun vaikutti erityisesti uusien osastojen perustaminen ja vuonna 1945 osastojen määrä kasvoi 27:stä 44:ään osastoon. Tämän jälkeen uusien osastojen perustaminen ymmärrettävästi taantui ja vuonna 1948 perustettu Lapuan osasto sai järjestysnumerokseen 51.

Jäsenmäärän nopea kasvu asetti liiton valistus- ja järjestäytymistyölle poikkeuksellisia haasteita. Liittohallinnon yhteyteen

perustettiin erityinen valistusjaosto, tosin sen toiminta alkuvaiheessaan kangerteli tehtävien moninaisuuden takia. Valistustyössä käytettiin hyväksi osastojen illanviettoja ja muita tilaisuuksia, joissa liiton tai SAK:n toimitsijat pitivät puheita tai esitelmiä. Valistustyön ongelmat olivat myös tiedossa, sillä työn painopistettä pyrittiin siirtämään lähemmäksi jäsenkuntaa, osastoihin, kouluttamalla osastojen toimihenkilöitä iltakursseilla tai liiton omalla toimitsijakurssilla. Osastojen opintokerhotyötä tehostettiin ja liitto avusti muiden ammattiliittojen tapaan myös jäsentensä opiskelua Työväen Akatemiassa ja Sirola-opistossa. Vanhan käytännön mukaisesti tuettiin jäsenen kirjeopiskelua TSL:n kursseilla sekä osallistumista SAK:n kesäkursseille. Opintokerhojen ohella perustettiin myös ompelu- ja käsityökerhoja, joiden kulta-aika oli 1940-luvun lopulla.

Mittavan koulutustehtävän Kutomatyöväen liitolle aiheutti 1945–1946 tapahtunut työoloja koskevan lainsäädännön kehitys, jonka seurauksena syntyivät tekstiiliteollisuuden mm. tuotantokomiteat ja luottamusmiesjärjestelmä. Vuonna 1946 kokeiltiin ensimmäisen kerran myös elokuvan käyttöä liiton valistustyössä esittämällä SAK:n tuottama lyhytfilmi ”Viihtyyttä ja työturvallisuutta” sekä TUL:n liittojuhlista tehtyä filmikoostetta.

Liitto ”kohotti” myös kansainvälistä profiiliaan osallistumalla 1946 kutomateollisuuden kansainvälisen liiton kongressiin Kööpenhaminassa, kun aikaisemmin yhteydet oli hoidettu pohjoismaisten veljesliittojen välityksellä ilman omia edustajia. Liitto oli mukana SAK:n jäsenenä myös liittoutuneiden yhteistyön hengessä perustetussa Maailman Ammattiyhdistysten Liitossa, MAL:ssa. Kylmän sodan kärjistyessä SAK kuitenkin 1950 irrottautui MAL:sta ja odotti jäsenliittojensakin toimivan samoin. Kutomatyöväen liitto halusi kuitenkin säilyttää järjestölliset suhteensa MAL:n Kutoma- ja vaatetusalan tuotantojaostoon ja keskeytti myöhemmin tyystin suhteensa läntiseen Kutomatyöläisten kansainväliseen liittoon. — Liitto toimikin erityisesti 1950-luvulla kansainvälisissä suhteissaan varsin itsenäisesti omaksumiensa periaatteiden mukaisesti ja SAK:n linjasta poiketen.¹⁵

Ammattiyhdistysliike sodan jälkeen

Tapahtumat Kutomatyöväen liitossa noudattivat pääpiirteisään työmarkkinoilla ja koko ammattiyhdistysliikkeessä tapahtunutta kehitystä, joka osaltaan teki mahdolliseksi myös liittokohtaiset saavutukset.

Työmarkkinajärjestöt olivat sotavuosina kokeneet täydellisen muodonmuutoksen. Ammattiyhdistysliikkeen poliittinen ja taloudellinen merkitys ja asema oli yhteiskunnassa kohonnut huomasti 1930-luvun alun aallonpohjasta ja koko SAK:n asema oli arvioitava uudelleen. Muutos ei rajoittunut vain SAK:n piiriin: myös toimihenkilöt järjestäytyivät osittain SAK:n alaisiin liittoihin, osittain oman keskusjärjestönsä, myöhemmän AKAVAN piiriin. Erityisen voimakasta kasvu oli työnantajajärjestöissä. STK:n jäsenliittoja oli 1944 vain 18, mutta vuonna 1947 jo 30, jäsenten määrä oli kasvanut 940:stä 2400:aan ja näiden palveluksessa olevien työntekijöiden määrä oli kaksinkertaistunut 223 000:een. Järjestäytyminen oli osittain seurausta työntekijäpuolen järjestäytymisestä, osittain seurausta muuttuneesta yhteiskunnallisesta ja poliittisesta tilanteesta. Lopuksi mukana vaikuttivat työnantaja- ja työntekijäpuolen valtiovallan myötävaikutuksella sodan aikana ja sodan jälkimainingeissa solmimat sopimukset, jotka asteittain raivasivat tietä kestäväälle työehtosopimuskäytännölle.

Vuoden 1944 loppu ja ensimmäiset rauhan vuodet olivat ammattiyhdistysliikkeen uudelleenorientaation aikaa. Sotavuosien politiikasta, johon olennaisena osana oli kuulunut maan sotapolitiikan tukeminen, oli sanouduttava irti, ja vuosien eristämisen jälkeen yhteydet oli solmittava aikaisempiin viholisiin sekä lännessä että idässä. Ammattiyhdistysliikkeen sisällä tehtävät oli jaettava poliittisten voimasuhteiden mukaisesti. Tämä merkitsi mm. SAK:n ja sen jäsenliittojen toimitsijavoi-
mien kaksinkertaistumista vuoden 1945 alussa, mutta samanaikaisesti SAK:n jäsenmäärä kolminkertaistui.

Sodan aikana oli SAK:n jäsenliittojen jäsenmäärä kasvanut 66 400:sta vuonna 1940 kaikkiaan 106 000:een vuonna 1944. Vuoden 1945 aikana, jolloin vähitellen palattiin rauhantilaan ja elämä alkoi normalisoitua, nousi jäsenmäärä kolminkertai-

seksi eli 299 600:aan. Merkittävää oli erityisesti naisten osuuden kasvu 1/4:aan jäsenkunnasta, kun 1930-luvun alussa naisia oli ollut vain viidennes jäsenistä. Seuraavina vuosina jäsenmäärät kohosivat myös uusien liittojen siirtyessä SAK:hon ja vuoden 1947 lopussa keskusjärjestössä oli jäseniä yhteensä 341 000. Kasvu sisälsi myös omat ongelmansa, sillä mukaan tuli paljon sellaista jäsenistöä, joka ei ehkä osannut täysin oikein arvioida järjestäytymisen mukana saavutetun voiman ohella myös kasvanutta vastuutaan.

Sodanjälkeisten vuosien poliittinen kehitys ja erityisesti vasemmistopuolueiden keskinäisten suhteiden kiristyminen heijastuivat kaikkeen työväen järjestötoimintaan ja myös ammattiyhdistysliikkeeseen. Vaikutusvallasta järjestöissä käytiin ”verisiä” ja rajuja taisteluja. Ammattiyhdistysliikkeen kohottua merkittäväksi yhteiskunnalliseksi voimatekijäksi siitä tuli myös tärkeä työväenpuolueiden keskinäisen kamppailun taistelukenttä. On epäilty, ettei vilpillisiä tai laittomiakaan keinoja kaihdettu kummallakaan puolella. Osoituksena tästä on viitattu mm. SAK:n vuoden 1946 ylimääräisen edustajakokousvaalin tulosten setvimiseen molempien osapuolten taholta ja lopulta edustajakokouksen siirtämiseen seuraavaan vuoteen. Varsinaista näyttöä vaalivilpistä ei kuitenkaan esitetty, mutta uskoessaan jäävänsä edustajakokouksessa vähemmistöön sosialidemokraatit peruuttivat kokouksen.

Tosiasiallisesti ammattiyhdistysliikkeessä käytiin aina vuoden 1951 edustajakokoukseen saakka kommunistien ja sosialidemokraattien valtataistelua. Vuoden 1947 edustajakokouksessa hyväksyttiin mm. päätöslauselma, jolla pyrittiin korostamaan SAK:n päättävien elinten toimivaltaa työtaistelutilanteessa toteamalla mm., että ammatilliset järjestöt tai niiden toimitsijat eivät saaneet — ilman SAK:n nimenomaista kehoitusta — osallistua torikokousten, mielenosoitusmarssien ja työmaakokousten järjestämiseen työaikana. Lisäksi tuomittiin jyrkästi korpilakot ja työpaikoilla tapahtunut poliittinen mielihäpäistys toisinajattelevia kohtaan. Sosialidemokraattien johtaman SAK:n päätöslauselmat korostivat keskusjärjestön asemaa. Samalla ne pyrkivät ehkäisemään tai jopa lamauttamaan kommunistien toiminnan, jolle ominaista oli joukkotoi-

minnan organisoiminen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisaalta SAK:n johto toimi määrätietoisesti varmistaakseen 15 vuoden taistelun tärkeän tuloksen, työehtosopimusjärjestelmän käyttöönoton. Sitä ei saanut vaarantaa ”ryhmäkuntaisella” tai muunlaisella eduntavoittelulla, vaan tehdyt sopimukset oli pidettävä jopa lyhytaikaisten taloudellisten menetysten kustannuksellakin.

SAK:n sosialidemokraattinen johto käytti tarvittaessa valtaansa jopa erottaakseen ilman lupaa lakkoilevia jäsenliittojaan. Näin tapahtui mm. 1949 Kemin lakkoon liittyneiden korpilakkojen yhteydessä. Sosialidemokraateilla oli tavoitteenaan — sopimusten ja työrauhan ylläpitämisen ohella — kommunistien vaikutusvallan murtaminen niin työväenliikkeessä kuin ammattiyhdistysliikkeessäkin. Taistelu kulminoitui SAK:n vuoden 1951 edustajakokousvaaleissa, jossa vaalitapa toi sosialidemokraateille selvän voiton. Sisäiset kiistat eivät voineet olla vaikuttamatta haitallisesti itse SAK:n ja sen jäsenliittojen toimintaan ja monet jäsenet vetivät siitä omat johtopäätöksensä eroamalla liitostaan. Lisäksi liittojen erottamiset verottivat jäsentilastoja. Kun vuonna 1947 jäseniä SAK:ssa oli 341 000, oli jäseniä vuonna 1949 peräti kolmanneksen vähemmän. Myös aikaisempi kiihkeä järjestäytymisinto oli haihtunut ja jäsenmäärät kohosivat hitaasti ja edustajakokousvuonna 1951 jäseniä oli vain 260 000. SAK:n arvovalta ei tästä kuitenkaan vähentynyt vaan pikemminkin vain kasvoi, kun ”pelisääntöjä” noudatettiin aikaisempaa tarkemmin. — ”Suoneniskun” vaikutus ulottui kuitenkin pitkälle tulevaisuuteen: saman keskusjärjestön alaisena toimivien ammattiliittojen jäsenmäärä ylitti vasta 1960-luvun lopulla, ammattiyhdistysliikkeen yhdentyessä, 1940-luvun huippuvuosien jäsenmäärän.¹⁶

Työehtosopimuskäytännön yleistyminen

Myös lainsäädännöllä raivattiin tietä sopimuskäytännön yleistymiselle säätämällä uusi työehtosopimuslaki, työriitojen sovittelulaki sekä mm. tuotantokomitealaki. Työriitojen sovitte-
lusta ja tarvittavasta lainsäädännön tarkistustyöstä oli ollut

maininta jo SAK:n ja STK:n 1944 solmimassa yleissopimuksessa. Vauhdittajina olivat myös vuoden 1945 ”villit” lakot tai ”korpilakot”, jotka olivat aiheuttaneet rauhattomuutta työmarkkinoilla ja joista haluttiin päästä eroon.

Kun sotavuosina työnantajapuolelle oli selvinnyt, että työehtosopimusten vastustamisella ei enää mitään voitettaisi, päästiin vuoden 1944 keväällä ja jatkoneuvotteluissa syksyllä SAK:n ja STK:n yhteiseen julkilausumaan, jolla tunnustettiin,

”että edellytykset työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen väliseksi laajemmalle tähtääviksi sopimuksiksi ovat erinäisillä aloilla olemassa. Tämän perusteella ovat keskusliitot Suomen Ammattiyhdistysten Keskusliiton aloitteesta ryhtyneet neuvottelemaan työehtosopimuskysymyksestä sekä, koska väliaikaiset kiireelliset toimenpiteet työväen palkkatason turvaamiseksi ovat tarpeellisia, samalla päättäneet kehottaa jäsenliittojaan viipymättä ryhtymään neuvottelemaan alimmaispalkkasopimusten aikaansäämisestä.”

Julkilausuman alimmaispalkkoja koskeva klausuuli oli samalla päänavaus varsinaisille työehtosopimusneuvotteluille.

Työehtosopimukset saivat sodanjälkeisinä vuosina yhä laajemman jalansijan ja niistä muodostui nopeasti normaali käytäntö työehtojen määrittelemiseksi. Samalla muotoutuivat myös sopimusten solmimiseen tähtäävät menettelytavat ja itse sopimusten sisältö. Maaliskuussa 1949 oli voimassaolevia työehtosopimuksia yhteensä 266 kappaletta ja niiden vaikutusalue kattoi 475 000 työntekijää. Kerran alkuunpäästyään oli kehitys ollut tavattoman nopeaa, sillä vuonna 1941 oli kirjallisia ja sisällöltään varsin suppeita palkka- ja työehtosopimuksia ollut tosin määrällisesti enemmän eli 358 kappaletta, mutta niiden piiriin kuului vain 106 000 työntekijää. Päinvastoin kuin vielä vuonna 1940 ”tammikuun kihlauksen” aikaan, työnantajapuoli joutui tunnustamaan työehtosopimukset työntekijä- ja työnantajajärjestöjen välisen ristiriidan ratkaisumalliksi. Sodanjälkeinen poliittinen ilmapiiri sekä sodanaikainen kehitys valtiovallan pakottaessa osapuolet saman neuvottelupöydän ääreen sekä ohjatesa poikkeusvaltuuksin talouselämää koko-

naisvaltaisiin ratkaisuihin saivat työnantajapuolen hyväksymään työehtosopimukset. SAK oli näin saavuttanut erään perustamisvaiheen tärkeimmän tavoitteensa.

Toinen merkittävä saavutus työehtosopimuskäytännön yleistymisen myötä oli luottamusmiesjärjestelmän vakiintuminen. Niin kauan kuin työnantajapuoli ei hyväksynyt ammattiliittoja ja -osastoja neuvotteluosapuoliksi ei myöskään luottamusmiesjärjestelmä voinut kehittyä. Kun luottamusmiehistä tuli lakisääteisiä, edellytettiin heiltä työlainsäädännön ja työolojen tarkkaa tuntemusta. Lisäksi työntekijäpuoli uskoi pääsevänsä aikaisempaa laajemmin vaikuttamaan yritysten päätöksentekoon ja toimintaan mm. avainalojen kansallistamisen ja em. lainsäädännön avulla. Ammattiyhdistysliike odotti paljon mm. sosialisointikomitealta ja uudelta tuotantokomiteailta, joka tosin käytännössä osoittautui myöhemmin ”hampaattomaksi”. Ammattiliitot joutuivat 1940-luvun loppupuolella järjestämään lukuisia koulutustilaisuuksia perehdyttääkseen jäsenkuntansa ja luottamusmiehet laajentuneen toiminnan edellyttämiin uusiin tehtäviin.¹⁷

Vuoden 1948 edustajakokous

Vuoden 1945 edustajakokouksen ”vallanvaihto” oli tapahtunut täytenä yllätyksenä liiton aikaisemmalle sosialidemokraattiselle johdolle. Valmistauduttaessa vuoden 1948 edustajakokoukseen pyrkivät molemmat suuntaukset varmistamaan itselleen enemmistön kaikkiaan 47 Kutomateollisuustyöväen liiton osastoa edustavien 127 kokousedustajan joukossa. Liittohallinto joutui tehtyjen valitusten takia setvimään kaikkiaan 10 osaston vaalitoimituksia, joissa jomman kumman poliittisen ryhmittymän intressejä oli loukattu. Liittohallinnon sosialidemokraatit eivät kaikissa tapauksissa tyytyneet liittohallinnon enemmistöpäätöksiin, vaan pyysivät vielä epävirallisesti SAK:n työvaliokunnan tulkintaa kiistanalaisista vaaleista. Vastaavasti liiton kansandemokraattinen ryhmä kääntyi ulkopuolisten juristien puoleen saadakseen tukea omalle kannalleen.

Lopulta mm. Tammisaaren ja Helsingin Malmin osaston vaali jäi odottamaan liittokokouksen päätöksiä.

Liittokokous avattiin normaalisti, mutta poliittisten ryhmitymien välinen juopa oli niin syvä, että yksin kokouksen alkutoimista syntyi poleeminen ja kiivas keskustelu, jonka kestänytä seitsemän tuntia kokous jouduttiin keskeyttämään ilman, että kokouksen laillisuudesta ja päätösvaltaisuudesta olisi edes ehditty päättää. Kiistan ydinongelmana oli jo liittohallinnossa ylipääsemättömän erimielisyyden aiheuttanut kysymys, saatoiko liittohallinnon jäsen ja sosialidemokraatteihin lukeutuva Martta Niemi-Hieta toimia myös oman osastonsa, tamperelaisen villateollisuustyöväen osasto n:o 4:n liittokokousedustajana.

Riita, johon kytkeytyi vielä eräiden osastojen liittokokousedustajien vaalin vahvistaminen, jatkui toisena kokouspäivänä pitkälle iltapäivään ennenkuin kiistanalaisista edustajakokousvaltakirjoista ryhdyttiin äänestämään. Uuvuttavan keskustelun tavoitteena oli ilmeisesti löytää molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu, jotta vähemmistöön jääneet sosialidemokraatit eivät toteuttaisi uhkaustaan moittia oikeudessa kiistanalaisten valtakirjojen hyväksymistä, mikä saattaisi mitätöidä liittokokouksen päätökset. Toisaalta kansandemokraatit saamansa juridisen avun turvin uskoivat tulkintansa pitävän ja olivat valmiit jännittämään jouta tarvittaessa vaikka katkeamispisteeseen. Toisena syynä keskustelun pitkittymiseen saattoi olla se, että äärimmäisen tasaväkisessä tilanteessa piti viimeisenkin epäröijän ottaa kanta. Sosialidemokraatit uskoivat ilmeisestikin saavansa enemmistön, mikäli kiistanalaiset kysymykset ratkaistaisiin heidän hyväkseen. Äänestyksissä ilmeni kuitenkin, että oppositiossa olleet sosialidemokraatit olivat edelleen vähemmistönä äänin 68—59. Sosialidemokraatit eivät enää kokouksen järjestäytymisen jälkeen osallistuneet liittokokouksen toimintaan, vaan marssivat ulos. Paikalle jäänyt enemmistöryhmä oli kuitenkin edelleen päätösvaltainen ja jatkoi kokousta liiton sääntöjen ja kokouksen esityslistan mukaisesti.

Vähemmistö osallistui tämän jälkeen kokoukseen vain jättämällä pöytäkirjaan kolme vastalauseetta, joissa se tulkitsi kiis-

tan aiheuttaneiden kokousedustajien vaalien vahvistamisen ja Niemi-Hiedan valtakirjan hylkäämisen ”valituksen alaiseksi”. Sosialidemokraattien omaksuman kannan mukaan edustajakokous oli menetellyt laittomasti:

”Käsityksemme mukaan perustuu tällainen menettely puhtaasti mielivaltaisuuteen, jota emme voi säännöistä ja yhdistyslain määräyksistä kiinnipitävinä hyväksyä, joten vastalauseemme ohella pidätämme itsellämme oikeuden tulkita päätös laittomaksi, vaikuttaen tämä myös sen, ettei mainittua edustajakokousta voida pitää laillisena.”

Edustajakokous toimi jälleen, edellisen kokouksen tavoin, ”tynkäkokouksena”. Liiton vasemmisto oli edelleen valmis varaan sosialidemokraateille kolme paikkaa liittohallinnossa, mutta kun ao. henkilöiden suostumusta ei voitu saada, valittiin edelleenkin ”puhdas lista” puheenjohtajana ja sihteerinä jatkavien Martti Salmisen ja Vieno Ahosen ohella.

Liiton sosialidemokraatit toteuttivat myös uhkauksensa. Liiton Hämeenlinnan osasto toimi kantajana ja tavoitteena oli mitätöidä liittokokouksen päätökset osoittamalla edustajavaltakirjojen käsittelyssä tehdyt päätökset lainvastaisiksi. Asiaa käsiteltiin kaikissa oikeusasteissa ja seuraava — eli vuoden 1951 — edustajakokouskin ehdittiin pitää ennekuin saatiin lopullinen KKO:n päätös, jolla vuoden 1948 edustajakokouksen päätökset purettiin laittomina. Oikeudenkäynti jakoi liiton kahtia ja vaikeutti ratkaisevasti liiton toimintaa. Kaikki nämä tekijät olivat taustalla, kun liiton sosialidemokraatit keväällä 1952 lopullisesti irrottautuivat Kutomatyöväen liitosta perustaan edunvalvojakseen Kutoma- ja Neuletyöväen liiton.

Kutomatyöväen liiton edustajakokouksissa käydyt kiistat samoin kuin liiton poliittisista voimasuhteista käyty taistelu olivat tyypillinen ilmiö 1940-luvun ammattiyhdistysliikkeessä. Taistelu vaikutusvallasta oli joskus säälimätöntä. Kutomatyöväen liitossa kansandemokraatit kuuluivat voittajiin. Oli myös ymmärrettävää, että sosialidemokraattinen SAK ja Palkkatyöläinen keskusjärjestön lehtenä eivät voineet täysin tyydyttää poliittisesti toisella linjalla olevia kutomatyöläisiä ja liiton sodanjälkeistä uutta johtoa. Tästä syystä mm. vuoden 1948 edus-

tajakokous keskusteli pitkään oman lehden julkaisemisesta. Liitto päätyi kuitenkin taloudellisesti edullisempaan ratkaisuun käyttämään Palkkatyöläisen ns. vaihtosivuja. Mieliala muuttui kuitenkin nopeasti ja oman lehden, Syöstävän julkaiseminen aloitettiin lokakuussa 1949. Kun lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti, liitto lopetti Palkkatyöläisen tilaamisen jäsenistölleen.

Valistus- ja järjestämistyöhön oli eri edustajakokouksissa kiinnitetty toistuvasti huomiota. Vuoden 1948 edustajakokous piti jäsenkunnan ammattiyhdistystietouden lisäämistä sekä järjestäytymisen tehostamista erityisen tärkeänä. Tämä oli välttämätöntäkin liiton harppauksenomaisen kasvun takia. Kun liiton johto halusi epäilemättä varmistaa sen, että jäsenkunnan informointi tapahtui asianmukaisessa hengessä, oli ymmärrettävää, että oma äänenkannattaja nähtiin tarkoituksenmukaiseksi. Syynä ei ollut ilmeisestikään vain liiton sisäinen tilanne, vaan myös koko ammattiyhdistysliikettä koskeva ”kädenvääntö”, jossa sosialidemokraatit pyrkivät varmistamaan itselleen enemmistön ja sanelemaan myös ammattiyhdistysliikkeen menettelytavat ja toimintalinjat. — Liitto pyrki siis suhteissaan keskusjärjestöön omaksumaan mahdollisimman itsenäisen roolin.¹⁸

Kutomatyöväen liitto SAK:n talouspolitiikan arvostelijana

Vuosi 1950 osoitti työmarkkinaosapuolten suhteiden kiristyneen. SAK antoi vuoden sisällä kolme yleislakkouhkausta. Työntekijäpuolella mielipiteet menivät pahasti ristiin, sillä palkkasäännöstelyn takia palkkarakenne oli muuttunut, tuloerot olivat kaventuneet, ja erityisesti ammattitaitoinen työväki oli tyytymätön tapahtuneeseen.

Kutomatyöväen liitto arvosteli avoimesti vuoden 1949 vakautusratkaisuja. Liitto katsoi, että mm. devalvaatioiden ja vuokrankorotusten takia työläisten reaali-palkka laski. Elo—

syyskuussa 1949 syntyneiden lakkojen (mm. Kemi) takia SAK:n työvaliokunta erotti 24.8.1949 keskusliitosta neljä lakkoilevaa liittoa ja pian erotettujen määrä oli seitsemän. Erottamisia vastustaneiden mielestä SAK toimi itse "hajottajana" puolustaessaan rikkuruutta ja julistaessaan työmaat vapaiksi. Kutomatyöväen liitto arvosteli SAK:n päätöksiä ja sen sympatiat olivat lakkolaisten puolella. Liitto ei kuitenkaan halunnut jännittää joutua niin kireälle, että sen oma jäsenyys SAK:ssa olisi joutunut uhanalaiseksi.

Kutomatyöväen liitto suhtautui kansademokraattien omaksuman talouspoliittisen kannan mukaisesti varsin kriittisesti vuosien 1949—1951 talouspolitiikkaan ja SAK:n toimenpiteisiin. Liitto pyrki mm. syyskesällä 1949 käynnistämään SAK:n ohjeiden vastaisesti oman palkkaliikkeensä. SAK ei antanut lupaa uhkavaatimuksen esittämiseen ja myöhemmin liiton jäsenäänestys myös osoitti, ettei liitto ollut valmis lakkoon.

Alkukevästä 1950 palkkasäännöstelyn purkauduttua liitto irtisanoi palkkasopimuksen. Liittokohtaiset neuvottelut kuitenkin pysähtyivät ja sopimus syntyi vasta, kun yleislakkouhan edessä saatiin kokonaisratkaisuna ns. F-sopimus, jolla palkat uudelleen sidottiin indeksiin.

Koko alaa koskevat neuvottelut käynnistyivät uudelleen syksyllä 1950, kun sekä työnantaja- että työntekijäpuoli irtisanoi työehtosopimuksen. Neuvottelut etenivät hitaasti. Osasyynä oli kansainvälisen tilanteen kiristyminen, mikä näkyi välittömästi villan ja puuvillan tuonnin vaikeutumisena. Liittohallinto joutui riitaan myös SAK:n kanssa evättyään taktisista syistä työriitojen sovittelijan osallistumisen palkkaneuvotteluihin. Syntynyt sopimus ei tyydyttänyt liittoa, joka syksyllä 1951 vakauttamissopimuksista huolimatta irtisanoi palkkasopimuksen. SAK edellytti kuitenkin jäsenliittojensa tukevan vakauttamispolitiikkaa, mahdollisuutta lakkoaseen käyttämiseen ei annettu ja näin työehtosopimus jäi sellaisenaan voimaan vuodelle 1952. Yhtä kielteisesti SAK oli suhtautunut myös liiton taholta aiemmin vuonna 1951 tehtyihin palkankorotusvaatimuksiin. Myös yksittäiset osastot osoittivat istumalakoin tyytymättömyytensä palkkakehitykseen.

Vuosikertomuksessaan 1951 Kutomatyöväen liitto arvosteli varsin kärkevästi SAK:n talouspoliittista linjaa todetessaan:

”Kulunut vuosi on ollut kiireitten ja taistelujen vuosi eikä edessäoleva vuosi näytä helpommalta. Jatkuva hintojen nousu ja reaalipalkkojen aleneminen alentavat työläisten elintasoa. SAK työläisten voimakokeskuksena ei ole kyennyt täyttämään sille asetettuja tehtäviä estää kapitalistien hyökkäykset työläisten leivän kaventamiseksi. Maamme ammatillinen liike on johdettu niin onnettomaan tilaan, että työläisten taistellessa palkoistaan työnantajat hakeutuvat SAK:n suojiin. Käydyissä palkkaliikkeissä on SAK:n johto saanut läheisemmän ymmärryksen työnantajien kuin oman jäsenistönsä taholta. Tehdyt ratkaisut palkkasyymyksissä ovat jäsenistön keskuudessa aiheuttaneet vaikeitakin ristiriitoja.”

Liiton mielestä SAK toimi työntekijöiden etujen vastaisesti sitoutuessaan työnantajapuolen kanssa erilaisiin talouspoliittisiin kokonaisratkaisuihin. — Vielä selvemmin kritiikin ”osoite” on havaittavissa vuoden 1952 toimintakertomuksesta:

”Työntekijän elintason alentaminen on tapahtunut SAK:n johdon enemmistön avulla. Muussa tapauksessa näiden suunnitelmien toteuttaminen olisi ajautunut karrille. Osa työläisistä on SAK:n enemmistöjohdon asenteen vuoksi uskonut niihin kauniisiin sanoihin, joita vakauttamisen eri vaiheissa on esitetty. Samoin on ammatillisen liikkeen hajoitustyötä suoritettu erittäin ovelasti ”laillisuuden ja järjestödemokratian” tunnusten suoja-
sa. Maamme talouteen leviävän taloudellisen pulan raskaudet on täten erilaisten vakauttamisratkaisujen, ammatihdistysliikkeen hajoitustyön ja työttömyydellä keinotekoisuuden kautta pyrityt asettamaan työtätekevän kansanosan kannettavaksi.”

Valtiovalta murensi osittain linnarauhakauden tuloksia sallimalla peruselintarvikkeiden hinnankorotukset, mitä SAK piti vakauttamissopimuksen vastaisena. Kutomatyöväen liitto oli valmis menemään vastalauseita pitemmälle vaatiessaan

SAK:lta ”kiireellisesti toimenpiteitä palkkojen korottamiseksi ja työläisten elintason kohottamiseksi”. Kun vaatimus hylättiin, antoi liitto sapiskaa SAK:lle:

”Näin on jouduttu toteamaan, että kutomatyöläisten palkankorotusvaatimuksia eivät ole asettuneet vastustamaan ainoastaan työnantajat ja heitä edustava valtiovalta, vaan myöskin ammatillisen keskusjärjestön johdon enemmistö, joka on lähtenyt työläisille uskottelemaan, että palkankorotuksista ei ole työläisille mitään hyötyä.”

Kritiikki osoittaa, että liitto oli menettänyt uskonsa SAK:n ajamaan vakauttamispolitiikkaan työläisten elintason turvaajana. Vaatimukset eivät kuitenkaan olleet liioiteltuja, sillä talvella ja alkukeväällä kausiluontoinen työttömyys uhkasi 1950-luvun laskusuhdanteen vuosina jatkuvasti 10—15 % kutoma-teollisuuden työntekijöistä.¹⁹

Kutomatyöväen liitto ajautuu SAK:n ulkopuolelle

Vuoden 1951 edustajakokous merkitsi hajaannuksen lähtölaukausta Kutomatyöväen liitossa. Itse liittokokous sujui kitkattomasti ilman riitoja ja dramatiikkaa, mutta tämä johtui siitä, että sosialidemokraatit jäivät edustajakokousvaalissa vähemmistöksi kansandemokraattien saatua 3/4 edustajakokouspaikoista. Sosialidemokraatit eivät osallistuneet lainkaan edustajakokouksen työskentelyyn vedoten siihen, että edellistä edustajakokousta koskeva oikeudenkäynti oli KKO:n päätöksen puuttuessa vielä kesken.

Liiton sosialidemokraatit olivat yrittäneet oikeusteitse saada ”kumoon” vuoden 1948 edustajakokouksen päätökset Hämeenlinnan osaston toimiessa kantajana. KKO antoi päätöksensä jutussa marraskuussa 1951. Oikeutta oli käyty siis koko edellisen liittohallinnon toimikausi, mutta vuoden 1951 edustajakokouksen päätökset ehtivät saada lainvoiman samanlaisesti ilman valituksia. Vaikka valittajina toimineet sosialidemokraatit olivatkin selviytyneet jutusta voittajina, oli korvauksen saaminen ”kivusta ja särystä” ongelmallista. Oli vai-

kea ratkaista, miten oikeuden päätös olisi pitänyt ottaa huomioon lainvoiman saaneessa uudessa liittohallinnossa.

Oikeusjuttu oli joka tapauksessa kärjistänyt liiton sisällä poliittisia vastakohtaisuuksia ja kiista näkyi myös jäsenten tyytymättömyytenä sekä jäsenkatona. Kun vuoden 1951 lopulla sekä porvarillisissa että sosialidemokraattisissa lehdissä hyökättiin Kutomatyöväen liiton johtoa vastaan ei kysymys ollut pelkästä taistelusta liiton sisällä, vaan koko ammattiyhdistysliikkeen sisäisestä kiistasta.

Vuoden 1951 lopulla pidettiin Tampereella sosialidemokraattien salainen kokous, jossa suunniteltiin sosialidemokraattien irrottamista Kutomatyöväen liitosta. Toiminta laajeni pian muihinkin tekstiiliteollisuuskeskuksiin. Jäsenten eroamisprosessi kiihtyi vuoden 1952 alussa ilmeisen organisoidusti. Tampereelle ja pian myös muualle syntyi myös Kutomatyöväen liiton ulkopuolisia ja ”riippumattomia” osastoja. Vetoimuksin ja lentolehtisin kumpikin osapuoli pyrki tuomitsemaan ja paljastamaan ”laittomuudet” ja ”hajoitustoiminnan” sekä ”parjauskampanjat”, kuten tapahtumia kuvattiin.

Uudet tamperelaiset osastot muodostivat Tampereen kutomatyöläisten keskustoimikunnan päämääränään uuden liiton perustaminen. Toimikunnan kutsusta kaikkiaan 11 osastoa koontui maaliskuussa 1952 Tampereelle päättäen perustaa 14-jäsenisen Kutomatyöväen valtuuskunnan tehtävänä uuden liiton perustaminen. Valtuuskunnan puheenjohtajaksi valittiin Veikko Oksanen ja sihteeriksi Reino Kolinen. Valtuuskunnan perustaminen merkitsi myös sitä, että Reino Kolinen luopui aikaisemmasta toimestaan Kutomatyöväen liitossa.

Tapahtumat johtivat toimenpiteisiin myös SAK:ssa, joka katsoi samanaikaisesti syntyneen Laitosmiesten liiton ja Kutomatyöväen valtuuskunnan perustamisen olevan osoitus Kutomatyöväen liittoa kohtaan tunnetusta epäluottamuksesta. Sekä SAK:n sosialidemokraattinen johto että Kutomatyöväen valtuuskunta katsoivat, että Kutomatyöväen liitto toimi laittomalla pohjalla. Tämä tulkinta antoi sosialidemokraateille takaportin, oikeutuksen oman organisaation luomiseen. Kutomatyöväen liiton käsityksiä hallinnon laillisuudesta tai pyrkimyksiä hajaantumisen estämiseksi ei haluttu ottaa huomioon.

Lopulta SAK:n työvaliokunta 25.5.1952 päätti — antamatta Kutomatyöväen liitolle mahdollisuutta lisäselvityksiin — esittää SAK:n valtuustolle Suomen Kutomatyöväen liiton erottamista keskusjärjestön jäsenyydestä. ”Niskoitteleva” liitto sai kantaa syyn syntyneestä konfliktista. Samalla poistui uuden liiton organisointia koskenut periaatteellinen ongelma: SAK:n sääntöjen mukaan samalla teollisuusalalla sai toimia vain yksi SAK:n alainen liitto. Esityksessään SAK:n valtuustolle työvaliokunta totesi:

”ettei työvaliokunta voi ottaa vastuulleen tilanteen jättämistä nykyiselleen, joka voi johtaa kutoma-alan ammatillisen toiminnan lopulliseen kaaostilaan eikä laittomalla pohjalla toimivan liiton pitämistä SAK:n jäsenyydessä, esitti työvaliokunta valtuustolle, että

1) työvaliokunnan päätös Suomen Kutomateollisuustyöväen liiton erottamisesta SAK:n jäsenyydestä päivämäärällä 25.5.1952 valtuuston päätöksellä vahvistetaan ja että

2) työvaliokuntaa kehoitetaan ryhtymään kiireellisiin toimenpiteisiin kutomatyöläisten järjestämiseksi uudelleen SAK:n piirissä.”

Valtuusto hyväksyi työvaliokunnan esityksen äänin 65—30 useiden vähemmistöön jääneiden katsoessa päätöksen olevan SAK:n sääntöjen vastaisen. Päätös merkitsi samalla viimeisten valmistelujen käynnistämistä uuden liiton perustamiseksi. SAK:n toimisto pyysi Kutomatyöväen valtuuskuntaa ”ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, että kutomatyöläiset saisivat tilaisuuden edelleen kuulua SAK:n jäsenyyteen”.

Kutomatyöväen liitto tarjoutui tässä vaiheessa neuvottelemaan henkilövaihdoksista ja tarvittaessa jopa ylimääräisen edustajakokouksen järjestämisestä. Useaan otteeseen käydyt keskustelut eivät johtaneet kuitenkaan tuloksiin. Sosialidemokraatit asettivat hinnaksi enemmistön liiton johdossa, kun taas Kutomatyöväen liiton neuvottelijat halusivat säilyttää eräin tarkistuksin edustajakokousvaalien osoittamat voima-suhteet. Neuvottelut kariutuivat ja uusi liitto, Kutoma- ja Neuletöväen liitto perustettiin 8.6.1952. Kutomateollisuudessa toi-

mi nyt rinnakkain kaksi liittoa. Toiseen SAK:n ulkopuolelle joutuneeseen kansandemokraattien johtamaan liittoon kuului 2/3 alan järjestäytyneistä työntekijöistä, toiseen, tuoreeltaan SAK:n jäseneksi hyväksytyyn sosialidemokraattiseen liittoon 1/3.²⁰

Liite 1

Naisten tuntipalkat* eräissä kutomatehtaissa sekä naisten palkat teollisuudessa vuosina 1947—1952

Vuosi	KUTOMATEOLLISUUS			KOKO TEOLLISUUS		
	villa- tehtaat	puuvilla- tehtaat	pellava- tehtaat	keskitunti- palkka	korkein palkka	alin palkka
1947	7.40	7.09	7.40	8.07	11.13	7.09
1948	8.12	7.73	7.71	8.75	11.21	7.65
1949	8.48	8.23	8.25	8.77	10.75	7.74
1950	9.54	9.00	9.00	10.13	12.07	8.82
1951	10.68	10.19	10.04	11.03	12.70	10.19
1952	10.59	9.87	10.16	10.66	12.33	9.29

* vuoden 1985 rahana laskettuna, kertoimena käytetty elinkustannusindeksin kerrointa

Miesten tuntipalkat* eräissä kutomatehtaissa sekä miesten palkat teollisuudessa vuosina 1947—1952

Vuosi	KUTOMATEOLLISUUS			KOKO TEOLLISUUS		
	villa-tehtaat	puuvilla-tehtaat	pellava-tehtaat	keskitunti-palkka	korkein palkka	alin palkka
1947	9.07	9.34	9.70	11.88	16.11	9.07
1948	9.79	10.07	10.27	12.67	15.39	9.79
1949	10.60	11.05	11.25	12.89	15.96	10.60
1950	12.14	12.24	12.05	14.03	17.85	12.05
1951	13.23	13.53	13.58	15.73	18.63	13.23
1952	13.34	13.14	14.49	15.59	18.59	13.00

* vuoden 1985 rahana laskettuna, kertoimena käytetty elinkustannusindeksin kerointa

Kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvo (1 000 mk) vuosina 1938—1952 tärkeimmillä tuotantoaloilla (vuoden 1985 rahana)

Vuosi	Kutoma- ja vaatetus-teollisuus	Kutoma-teollisuus	Villa-tehtaat	Puuvilla-tehtaat	Pellava-tehtaat	Silkki- ja puuvilla kutomot
1938	287312752	142112988	52014281	66743039	8314285	9494249
1939	261875500	139490444	48060649	68122900	7518311	10009595
1940	239028798	133581893	50569455	59250603	10031056	8235084
1941	198430548	96118736	42313504	34632723	5608321	9267361
1942	153232260	64768030	26087017	21798930	6224115	6947225
1943	187168268	91426125	35646581	30512014	10248625	7736074
1944	195243190	106915062	39822980	33063615	11855665	6495222
1945	195968760	103641765	37792790	34899275	9634941	1887803
1946	218067662	118166420	41466787	37851738	9041948	6395754
1947	225425790	120390203	50653643	37673918	6818966	5190054
1948	308942920	159762572	67784778	53045286	7071814	8509595
1949	399527118	200264384	90893362	60619334	8569451	14312747
1950	492185078	245023640	121059208	66148139	9588518	18119497
1951	484610532	244099828	111971223	74845885	10247247	16675477
1952	462815464	219041252	86986217	80846101	9496478	13755073

Kutomateollisuuden keskeisten alojen osuus tuotannon bruttoarvosta vuosina 1938—1952 (%)

Vuosi	Kutomateollisuuden osuus koko kutoma- ja vaate- tusteollisuudesta	Villiatehtaiden tuotannon osuus kutomateollisuus- desta	Puuvillatehtaiden tuo- tannon osuus kutoma- teollisuudesta	Pellavatehtaiden tuotan- non osuus kutomateolli- suudesta	Silkki- ja puuvillakuto- moiden osuus kutoma- teollisuudesta
1938	49.46	36.60	46.96	5.85	6.68
1939	53.27	34.45	48.84	5.39	7.18
1940	55.89	37.86	44.36	7.51	6.16
1941	48.44	44.02	36.03	5.84	9.64
1942	42.27	40.28	33.66	9.61	10.73
1943	48.85	38.99	33.37	11.21	8.46
1944	54.76	37.25	30.93	11.09	6.08
1945	52.89	36.46	33.67	9.30	1.82
1946	54.19	35.09	32.03	7.65	5.41
1947	53.41	42.07	31.13	5.66	4.31
1948	51.71	42.43	33.20	4.43	5.33
1949	50.13	45.39	30.27	4.28	7.15
1950	49.78	49.41	27.00	3.91	7.40
1951	50.37	45.87	30.66	4.20	6.83
1952	47.33	39.71	36.91	4.34	6.28

Huom. Suhteelliset muutokset on laskettu vuoden 1985 rahaksi muutetuista luvuista. Kertoimena on käytetty tukkuhintaindeksin kerrointa.

VIITTEET

- 1 Aihepiiriä yksityiskohtaisemmin on käsitelty mm. Heikki Näreikön ja Tenho Takalon kirjassa Säikeistä yhteen. Tekstiili- ja vaatetustyöväen historia. Jyväskylä 1986.
- 2 Mm. Suomen työväenliikkeen historia, s. 261—262, Kansakunnan historia 7, s. 245—253 sekä Näreikkö — Takalo, s. 204.
- 3 Näreikkö — Takalo, s. 204—206 sekä mm. Suomen työväenliikkeen historia, s.

- 252—257 ja Kansakunnan historia 7, s. 307—414.
- 4 Ks. esim. Markku Mansner, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa, Suomen Työnantajain Keskusliitto 1940—1956, Jyväskylä 1984, s. 38—42.
 - 5 Mm. Kansakunnan historia 7, s. 328—335; Suomen Työväenliikkeen historia, s. 228—229, myös Näreikkö — Takalo, s. 210—211.
 - 6 Mansner, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa, s. 284—285 sekä 287—288; Kutomatyöväen liiton toimintakertomukset 1947—1949, palkkaliikkeitä koskevat osuudet; myös Näreikkö — Takalo, s. 211; SAK:n vuosikirja 1950—1951; esim. Kansakunnan historia 7, s. 356—357; ks. myös Mansner, Suomalaista yhteiskuntaa rakentamassa, luku 23; Yleislakkouhkauksia ja palkkaratkaisuja vuonna 1950 sekä Kutomatyöväen liiton toimintakertomukset 1950—1951.
 - 7 Palkkakehitystä koskevat arviot perustuvat Suomen Tilastollisen vuosikirjan Teollisuustyöväen palkkatasoa koskeviin tauluihin vuosilta 1938—1952. Em. taulujen perusteella on laskettu myös liitetaulukot 1 ja 2 jossa vertaillaan kutomateollisuuden eri aloilla miehille ja naisille maksettuja tuntipalkkoja koko teollisuuden tuntipalkkoihin vuosina 1947—1952.
 - 8 Kutomatyöväen liiton toimintakertomukset 1945—1947 sekä liittohallinnon pöytäkirjat 1946—1947; Matti Sunellin ja Irene Yrjälän haastattelut vuonna 1985.
 - 9 Näreikkö — Takalo, s. 217—218.
 - 10 Ks. esim. liite 3: Kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvo (1000 mk) vuosina 1938—1952 tärkeimmillä tuotantoaloilla (vuoden 1985 rahana).
 - 11 Ks. myös liite 4: Kutomateollisuuden tärkeimpien alojen osuus (%) kutomateollisuuden koko tuotannosta (bruttoarvo) vuosina 1938—1952. — Tekstissä olevat taulukot ja liitetaulukot on laskettu Suomen Tilastollisen vuosikirjan 1938—1952 Teollisuustilastosta taulusta Teollisuusryhmä ja -laji. Tuotannon bruttoarvo on laskelmassa muutettu vuoden 1985 rahaksi käyttämällä tukkuhintaindeksin kerrointa.
 - 12 Näreikkö — Takalo, s. 212—213; Kutomatyöväen liiton toimintakertomukset 1945—1947; ks. myös Riitta Hjerppe, 'Teollisuus', Suomen taloushistoria 2, Helsinki 1982, s. 408—412.
 - 13 Näreikkö — Takalo, s. 213 sekä 248; ks. myös liitetilastot kutomateollisuuden tuotannon bruttoarvon kehityksestä.
 - 14 Ks. Näreikkö — Takalo s. 213—216. Jakso perustuu Kutomatyöväen liiton toimintakertomukseen vuodelta 1945 sekä Edustajakokouspöytäkirjaan vuoden 1945 edustajakokouksesta.
 - 15 Ks. Näreikkö — Takalo, s. 216—217 sekä 218—219; pääasiallisena lähteenä käytetty Kutomatyöväen liiton toimintakertomuksia ja liittohallinnon pöytäkirjoja vuosilta 1945—1948.
 - 16 Näreikkö — Takalo, s. 206—207; Savola, Matti, Lakko Työelämän ristiriitana, 2. p. Helsinki 1969, s. 136—140; Prunnila, Juhani ja Salomaa, Erkki, Ammattiyhdistystieto, Pori 1977, s. 123—125.
 - 17 Näreikkö — Takalo, s. 207—209.
 - 18 Jakso perustuu vuoden 1948 edustajakokousta käsittelevään lukuun Näreikkö — Takalo, s. 221—223.
 - 19 Kutomatyöväen liitto SAK:n talouspolitiikan arvostelijana, Näreikkö — Takalo, s. 246—248.
 - 20 Kutoma- ja Neuletyöväen liiton perustaminen Kutomatyöväen liiton kilpailijaksi, Näreikkö — Takalo, s. 252—254.